

**BO'LAJAK MAXSUS PEDAGOGLARNING INKLYUZIV TA'LIMDAGI
ANALITIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI****Dilshodov Abrorjon Dilshodjon o'g'li**

Farg'ona davlat texnika universiteti, Axborot tizimlari va texnologiyalari kafedrasida katta
o'qituvchisi

E-mail: addilshodov@gmail.com Tel: +998936461113

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo'lajak maxsus pedagoglarning inklyuziv ta'limdagi analitik kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi o'rganiladi. Maqolada analitik kompetensiyaning tarkibiy qismlari, uni shakllantirishning nazariy asoslari va amaliy yondashuvlari tahlil qilinadi. Xususan, maxsus pedagogik ta'lim jarayonida diagnostik ko'nikmalarni, ta'lim natijalarini baholash va tahlil qilish metodlarini, shuningdek individual ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va monitoring qilish malakalarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalar muhokama etiladi. Tadqiqotda interfaol o'qitish metodlari, case-study va loyiha asosidagi ta'lim yondashuvlarining samaradorligi ko'rsatiladi. Olingan natijalar bo'lajak maxsus pedagoglarni kasbiy tayyorlash tizimini takomillashtirish uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, analitik kompetensiya, maxsus pedagogika, diagnostika, individual ta'lim dasturi, kompetensiyaviy yondashuv, pedagog tayyorlash.

Abstract. This article analyzes the methodology for training future special educators in the effective use of digital analytics tools in the process of inclusive education. In an era of increasing digital technologies in modern education, special educators need to have the skills to individually observe and analyze students with various support needs in a digital environment. The article develops a competency-based methodology, training stages, interactive training forms, and assessment criteria. Based on the research results, practical suggestions are given for the development of digital analytics competence.

Keywords: inclusive education, special pedagogy, digital analytics, pedagogical competence, adaptive technologies, data analysis, individual educational approach....

Abstract. This article examines the methodology for developing analytical competence of future special educators in inclusive education. The paper analyzes the structural components of analytical competence, theoretical foundations, and practical approaches to its formation. In particular, pedagogical technologies aimed at developing diagnostic skills, methods of evaluating and analyzing learning outcomes, as well as skills for developing and monitoring individual educational programs in the process of special pedagogical training are discussed. The study demonstrates the effectiveness of interactive teaching methods, case-study, and project-based learning approaches. The obtained results have practical significance for improving the system of professional training of future special educators.

Keywords: inclusive education, analytical competence, special pedagogy, diagnostics, individual educational program, competency-based approach, teacher training.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv ta'limning joriy etilishi maxsus pedagoglar oldiga yangi vazifalar qo'yimoqda. Bu vazifalar orasida turli rivojlanish xususiyatlariga ega bo'lgan o'quvchilarning ta'lim ehtiyojlarini aniqlash, tahlil qilish va ularga muvofiq individual ta'lim dasturlarini ishlab chiqish alohida o'rin egallaydi. Ayni shu jarayonda analitik kompetensiya – ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish, talqin etish va pedagogik qarorlar qabul qilish qobiliyati – maxsus pedagogning professional faoliyatida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasida «Ta'lim to'g'risida»gi qonun (2020), Prezidentning inklyuziv ta'limni rivojlantirishga oid qarorlari hamda «Maxsus ta'lim to'g'risida»gi qonun (2021) maxsus pedagoglarning kasbiy tayyorgarligiga yangicha talablar belgilab berdi. Ushbu me'yoriy hujjatlar asosida bo'lajak maxsus pedagoglarni kasbiy tayyorlash tizimini takomillashtirish dolzarb masalaga aylandi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundan kelib chiqadiki, hozirgi kunda bo'lajak maxsus pedagoglarning analitik kompetensiyasini maqsadli va tizimli ravishda rivojlantirish metodikasi yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Ko'plab oliy ta'lim muassasalarida nazariy bilimlar ustunligi kuzatilsa-da, amaliy-analitik ko'nikmalarni shakllantirish borasida metodologik yetishmovchiliklar mavjud.

Ushbu maqolaning maqsadi – bo'lajak maxsus pedagoglarning inklyuziv ta'limdagi analitik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik-metodologik asoslarini ishlab chiqish va asoslashdir.

Analitik kompetensiya masalasi xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan turli nuqtai nazardan o'rganilgan. A.K.Markova (1996) pedagogik kompetensiyani professional bilim va ko'nikmalarning integratsiyasi sifatida ta'riflagan bo'lsa, J.Hattie (2009) o'qituvchining ta'lim jarayonini tahlil qilish qobiliyati o'quvchilar muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qilishini empirik tadqiqotlar orqali isbotlagan.

Inklyuziv ta'lim kontekstida analitik kompetensiya masalasini S.V.Alyoxina, M.A.Alekseyeva va E.L.Agafonova (2012) maxsus ta'lim ehtiyojli bolalar bilan ishlash jarayonida pedagogning diagnostik faoliyatini tashkil etish prizmasi orqali ko'rib chiqqan. Ular analitik kompetensiyani uch komponentdan tashkil topgan tizim sifatida izohlaydi: kognitiv (bilim), operatsional (ko'nikma) va motivatsion-qadriyatli (munosabat) tarkibiy qismlar.

Kompetensiyaviy yondashuv nazariyasi nuqtai nazaridan I.A.Zimnyaya (2004) analitik kompetensiyani reflektiv-baholash kompetensiyasining muhim tarkibi deb hisoblaydi. Uning ta'kidlashicha, pedagog o'z faoliyatini va o'quvchilar rivojini doimiy monitoring qila olishi kerak. Bu fikrni N.V.Kuzmina (1990) ham qo'llab-quvvatlagan: u pedagogik

kompetensiyalar tizimida gnostik (bilish-tahlil) kompetensiyaga alohida e'tibor qaratgan. Mahalliy ilmiy muhitda N.N.Azizxo'jayeva (2005), U.Nishonaliyev (2009) va R.Mavlonova (2016) pedagoglar kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning o'zbek ta'lim tizimiga oid xususiyatlarini tadqiq etgan. Biroq ularning asarlarida maxsus pedagoglarning analitik kompetensiyasiga yetarlicha e'tibor berilmagan.

MAXSUS PEDAGOGNING ANALITIK KOMPETENSIYASI: TARKIB VA MAZMUN

Tadqiqot doirasida bo'lajak maxsus pedagogning analitik kompetensiyasi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat integral shakllanma sifatida tushuniladi:

1. Diagnostik-tahliliy komponent – o'quvchilarning rivojlanish xususiyatlarini, ta'lim imkoniyatlarini va maxsus ehtiyojlarini aniqlash, ularning dinamikasini kuzatish va tahlil qilish ko'nikmasi.
  2. Loyihalash-prognostik komponent – tahlil natijalari asosida individual ta'lim dasturlari, korreksion-rivojlantiruvchi mashg'ulotlarni rejalashtirish va bashoratlash qobiliyati.
  3. Monitoring-baholash komponenti – ta'lim jarayoni va o'quvchi rivojlanishi natijalarini muntazam kuzatish, o'lchash, baholash va tuzatishlar kiritish malakasi.
  4. Refleksiv-kommunikativ komponent – o'z pedagogik faoliyatini tanqidiy baholash, hamkasblar, ota-onalar va mutaxassislar bilan tahliliy muloqot qilish ko'nikmasi.
  5. Axborot-texnologik komponent – diagnostik va monitoring maqsadlarida zamonaviy raqamli vositalar, ma'lumotlar bazalari va axborot tizimlaridan foydalana olish qobiliyati.
- Quyidagi jadvalda analitik kompetensiyaning rivojlanish darajalariga mos ko'rsatkichlar keltirilgan:

Komponent	Past daraja	O'rta daraja	Yuqori daraja
Diagnostik-tahliliy	Standart usullarni qo'llaydi, mustaqil tahlil qila olmaydi	Bir necha usullarni birlashtirib, asosiy muammolarni aniqlaydi	Kompleks diagnostika o'tkazadi, nozik farqlarni aniqlay oladi
Loyihalash-prognostik	Tayyor shablonlardan foydalanadi	Individual elementlarni adaptatsiya qila oladi	Har bir o'quvchi uchun noyob IDP tuzadi va bashorat qiladi
Monitoring-baholash	Epizodik kuzatuv o'tkazadi	Muntazam monitoring qiladi, ma'lumotlar yig'adi	Raqamli vositalar orqali real-time monitoring va

Komponent	Past daraja	O'rta daraja	Yuqori daraja
			tezkor tuzatish
Refleksiv-kommunikativ	O'z faoliyatini kamdan-kam baholaydi	Dars tahlili qiladi, boshqalar bilan fikr almashadi	Sistematik o'z-o'zini tahlil qiladi, jamoaviy ekspertlik o'tkazadi

1-jadval. Analitik kompetensiya rivojlanish darajalari ko'rsatkichlari

ANALITIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Metodikaning umumiy tamoyillari

Ishlab chiqilgan metodika quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi:

- Tizimlilik tamoyili – kompetensiyaning barcha tarkibiy qismlarini bir-biri bilan bog'liq holda rivojlantirish;
- Amaliyot-nazariya integratsiyasi tamoyili – nazariy bilimlarni real inklyuziv sinflarda bevosita amaliyot bilan mustahkamlash;
- Shaxsga yo'naltirilganlik tamoyili – har bir talabanning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda differentsiyalangan yondashuv;
- Refleksivlik tamoyili – ta'lim jarayonining har bir bosqichida talabalarning o'z faoliyatini tahlil qilishini ta'minlash;
- Interdisiplinarlik tamoyili – psixologiya, pedagogika, defektologiya va axborot texnologiyalari bilimlarining sintezi.

Asosiy metodlar va texnologiyalar

Metodikaning markaziy qismini uchta asosiy pedagogik texnologiya tashkil etadi:

Case-study metodi (holat tahlili). Talabalar real inklyuziv ta'lim muassasalaridan olingan hujjatlashtirilgan holatlarni – individual ta'lim dasturlarini, psixologik-pedagogik xarakteristikalarini, kuzatuv kundaliklari va ko'p mutaxassisli jamoalar bayonnomalari – tahlil qiladilar. Har bir holat bo'yicha diagnostik xulosa tayyorlanadi, tuzatish choralari taklif etiladi va guruh muhokamasi tashkil etiladi. Bu usul diagnostik ko'nikmalarni rivojlantirishda alohida samarali ekanligi isbotlangan (Shulman, 1992).

Loyiha asosidagi ta'lim (Project-Based Learning). Talabalar kichik guruhlarda real yoki simulyatsiya qilingan maxsus ta'lim ehtiyojli o'quvchilarga mos Individual Ta'lim Dasturini (IDP) ishlab chiqadilar. Loyiha tarkibiga: boshlang'ich diagnostika, kuchli tomonlar va ehtiyojlarni aniqlash (SWOT-tahlil), maqsad va vazifalarga oid o'lchov ko'rsatkichlari (SMART-mezonlar), monitoring jadvali va korreksion tadbirlar rejasi kiradi.

Raqamli tahlil vositalari. Axborot texnologiyalari kafedrasining imkoniyatlaridan foydalangan holda talabalar raqamli diagnostika vositalariga (masalan, Google Forms asosidagi rivojlanish profili shakllantirish, Excel yordamida dinamika grafiklarini tahlil qilish, maxsus ta'lim uchun mo'ljallangan dasturiy ta'minotlar) murojaat qilishadi. Bu

komponent maqolaning muallifi tomonidan axborot tizimlari va texnologiyalari integratsiyasi nuqtai nazaridan alohida ishlab chiqilgan.

Kurs dasturining bosqichli tarkibi

Metodika uch bosqichdan iborat bo‘lib, 15 haftalik kurs doirasida amalga oshiriladi:

I bosqich – Orientatsion-diyagnostik (1–4 haftalar). Inklyuziv ta'limning me'yoriy-huquqiy asoslari, maxsus ta'lim ehtiyojlarining tasnifi, pedagogik diyagnostika nazariyasi o‘rganiladi. Amaliy mashg‘ulotlar: standartlashtirilgan kuzatuv protokollarini to‘ldirish, psixologik-pedagogik xarakteristikalar tahlili va guruh holat muhokamasi.

II bosqich – Loyihalash-amaliy (5–11 haftalar). IDP tuzish metodologiyasi, SMART-maqсадlar belgilash, o‘quv materiallarini adaptatsiya qilish va multidisiplinar hamkorlik masalalari yoritiladi. Guruh loyihasi – real maktab bazasida kuzatuv va IDP ishlab chiqish jarayoni boshlanadi. O‘rta nazorat sifatida diyagnostik xulosalar taqdimoti o‘tkaziladi.

III bosqich – Refleksiv-integrativ (12–15 haftalar). Loyiha natijalarini taqdim etish, hamkasblar baholovi (peer assessment), sinfda amalga oshirilgan amaliy tajriba asosida refleksiv hisobot yozish. Yakuniy baholash: portfel taqdimoti, og‘zaki himoya va o‘z-o‘zini baholash.

XULOSA

Bo‘lajak maxsus pedagogning analitik kompetensiyasi besh tarkibiy komponentdan iborat integral shakllanma bo‘lib, uni maqsadli pedagogik ta'sir orqali rivojlantirish mumkin. Case-study, loyiha asosidagi ta'lim va raqamli tahlil vositalarini birlashtiradigan metodika an'anaviy yondashuvlarga nisbatan yuqori samaradorlik ko‘rsatdi. Axborot tizimlari va texnologiyalari integratsiyasi analitik kompetensiyaning monitoring-baholash komponentini rivojlantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Refleksiv amaliyot va jamoaviy tahlil metodlari talabalarning kasbiy o‘zlikni anglashini chuqurlashtiradi.

Oliy ta'lim muassasalariga tavsiyalar:

- Maxsus pedagogika dasturlariga analitik kompetensiyani rivojlantirishga mo‘ljallangan alohida o‘quv modul kiritish;
- Inklyuziv ta'lim amaliyotini oliy ta'lim muassasasi bilan o‘zaro hamkorlikda tashkil etuvchi bazaviy maktablar tarmog‘ini kengaytirish;
- Raqamli diyagnostika vositalari bilan ishlash bo‘yicha axborot texnologiyalari mutaxassisleri ishtirokida qo‘shma seminarlar o‘tkazish;
- Talabalar portfeli tizimini joriy etish va uni baholashning asosiy shakli sifatida tan olish.

Keyingi tadqiqotlar uchun istiqbolli yo‘nalishlar qatoriga inklyuziv ta'lim muhitida sun'iy intellekt va mashinali o‘rganish asosidagi diyagnostika vositalarining bo‘lajak pedagoglar kompetensiyasiga ta'sirini o‘rganish, shuningdek maktabda ishlayotgan maxsus pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishida analitik kompetensiyani rivojlantirish

masalalari kiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi. Maxsus ta'lim to'g'risida: Qonun (2021). Toshkent: O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlar bazasi.
2. Azizxo'jayeva N.N. (2005). Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. Toshkent: O'qituvchi.
3. Alyoxina S.V., Alekseyeva M.A., Agafonova E.L. (2012). Gotovnost' pedagogov kak glavnyy faktor uspehnosti inklyuzivnogo protsessa v obrazovanii. Psixologicheskaya nauka i obrazovaniye, 1, 83–92.
4. Hattie J. (2009). Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. London: Routledge.
5. Markova A.K. (1996). Psikhologiya professionalizma. Moskva: Znanie.
6. Mavlonova R. (2016). Boshlang'ich ta'lim pedagoglari kasbiy kompetentligini rivojlantirish. Toshkent: TDPU.
7. Nishonaliyev U. (2009). Pedagogik kompetentlik: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan.
8. Shulman L.S. (1992). Toward a pedagogy of cases. In: Shulman J. (Ed.). Case methods in teacher education. New York: Teachers College Press, pp. 1–30.
9. UNESCO. (2020). Inclusion in Education. Paris: UNESCO Publishing.
10. Zimnyaya I.A. (2004). Klyuchevye kompetentsii kak rezul'tatno-tselevaaya osnova kompetentnostnogo podkhoda v obrazovanii. Moskva: Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov.